

Про м. Із'яслав.

Великий скарб заховано в м. Із'яславлі — 100 бочок золота. Але такий на нього наговір покладено, що знайти його, а особливо — скористуватись — неможливо.

Це було перед великим нападом. Багато було нападів, але то був найбільший. Наскочили — нейвак, лемент... Такий пішов грабунок, якого місто ніде не бачило! Стояв на горі великий князівський замок — збили; було чимале військо — зсікли. Рови тілами загатили. Населення — хто куди. А кругом ліси, без кінця ліси та нетри. Хто втік — спасся, хто залишився в місті — положили. І пішли чутки: домагаються 100 бочок золота викупу. Про такі гроші колись і не чули. Страшна сила. Всі злякались: не відкупитись. По лісах блукають, радяться.

Аж одного ранку, чуть світок, бачать люди, ходить якийсь дідок — невеличкий, в постільцях, на вигляд зовсім нікчемний. Ходить, покашлює, та все торбинку, що на плечах, підкидає — ніби тяжко. Такий нужденний, що аж дивитись жалосиво. Думали — дідок з торбою із хлібом. Але не просить. Тоді народ загомонів: „Хто, звідкіль, за яким ділом“.

Дідок ніби злякався, став під деревом, труситись.

„Біда я, каже, мужича. Нічого не маю, всім даю. Хто припече, хто скрутить, той і одержить“.

Замислився нарід: щоб це значило? А чийсь голос і гука:

„Чого стоїте, чого дивитесь? Щастя привалило, а ви й байдуже. Тож чули: „Хто припече, хто скрутить, той і одержить“. Ну й печіть, ну й скрутіть, ну й одержить“.

Так і не дізналися, хто це гукав: одні доводили, що молодий князь, другі запевняли, що князівський підпанок... Це було потім, а тоді кинувся нарід, а дідок стоїть; до торби, а там суха рибина й та зацвіла. Розсердилися та за горло:

„Чого ж ти баламутиш, коли злидень?“.

Придушили, а з торби золотий — дзв'як! Знов придушили, знов золотий. І почалась робота... Душили його день, другий, третій. Рахували, а потім і з рахунку збилися. Врешті — душать, а золото вже не падає. А чийсь голос знову: „Не піддається? Припечіть“.

Кинулись до вогню, давай припикати. І знов золотий за золотим дзв'якає. Цілу гору золота зібрали. А дідок чуть живий. І так був ледащенький, а то вже нікуди. Почали золото в бочки насипати. Рівне сто бочок нарахували. Підходить дідок, клянчить: „Хоть один золотий дайте на хлібець“... Та де тобі. Не розкривать же бочки. Не дали. Повезли золото до міста на викуп. А там пусто, ні душі. Частину перебили, частину в полон забрали — нікого. І з великого жалю закопали те золото коло річки під горою й наговір на нього наложили:

„Викопати скарб лише тоді, як в місті буде стільки населення, як було до великого нападу. І коли хто нападе на слід того скарбу

й почне до нього добиратись,— в той час в Із'яславі розпочинається велика пожежа й всі біжать спасатись. А хата того, що натрапив на скарб, у першу чергу загорається“.

А населення в Із'яславі буде стільки, як до нападу, тоді як Із'яслав зіллється з другою оселью, тоді й золотого знайдеться.

Блонський, учит, м. Остріг, 1912 р.

Бернардини.

На чудовому місці, на надзвичайно високому березі річки Гориня, який являє собою кінцевий язик льосового краєвиду й підноситься метрів на 30 над рівнем води — стоїть величезний будинок польського монастиря. Носить він назву „Бернардини“ й висотою своєю панує над тією частиною Із'яслава, що зветься „старим містом“. Ще здалегідь кидається в вічі висока дзвіниця й робить вражіння фортеці камінна стіна, що білою биндою оперезала всю монастирську садибу. Зелене обличчя густого садка соромливо виглядає зпоза білих стін і наче просить відділити його від стіни чорною кучерявою стрічкою. А внизу півкільцем обмиває гріхи монастирські річка Горинь і наче свариться з берегами, що примушують її займатись такою невдячною роботою.

Спуститись від монастиря вниз по горі до Гориня, або знизу напрямцє дошкратись до стіни — це мета завзятих хлоп'ят. Допомагають їм у цій роботі руки, ноги і язик, який лопаткою висить то праворуч, то ліворуч. Зате оченята, що блищать жаринками, свідчать за те задоволення, яке випадає на долю щасливця, що доп'явся до стіни.

Діди розказують:

Було це за часів Хмельниччини. Як тепер стоїть монастир, так і колись стояв. Величезні підземні ходи частково залишились, частина завалилася, а в ті часи вони були справні й вели аж на „Бабину гору“, в ліс. Засіло в монастирських льохах і підземних ходах безліч польського війська. Притихли, ніби їх нема. А манахи дзвони гойдають моляться та військові переказують, що навкруги робиться. Хмельницький з хмарою війська підійшов до Із'яслава та все лисицею поглядає на Бернардини. Не вірить він нудній тиші та хлипким молитвам.

— „А ну, хлопці, метушніться!“

Гукнув — і розсипались. Тільки чути, як ковані чоботи цокують по каменю. Як би й не було ні добре вкованих дверей, ні крицевих засовів — все поодчинялось. І пішов гук: „Ляхи в зброї“. Глянув Хміль на одного Бернардина — в того віки, що залізни, опустились. Глянув на другого — теж. „В шаблюки й до щенту!“ гукнув і ногою топнув, і пішло перекоти-полем: „В шаблюку, до щенту...“ Ніхто не молив, не благав: не було часу. Так січуть баби капусту — мовчки, не кваплючись і, голівка за голівкою, з великої кучи, перетворюються в мотлох; Чи залишився хто? Певне, що залишився, раз було кому переказувать.

Пішла хмара на захід, затихло навкруги. Цілий тиждень гули дзвони в Бернардинах і чутко було жалібні співи з-за великого муру.